

ЗАХТЕВИ ТРЖИШТА ЕУ У ОБЛАСТИ ПРОИЗВОДЊЕ И ПЛАСМАНА ВОЋА И ПОВРЋА

Маја Штрбац¹

Резиме: Потенцијални извозници треба да испуне низ захтева који се односе на производњу и пласман воћа и поврћа у ЕУ. Захтеви се односе на здравље и безбедност потрошача, генетски модификоване организме, адитиве, максималну допуштену количину пестицида у воћу и поврћу, органске производе, паковање, информационо означавање и заштиту животне средине. Усаглашавање домаћег законодавства са прописима и праксом у ЕУ је неопходно урадити што пре, јер без њиховог поштовања воће и поврће из Србије неће моћи да се извозе у тим земљама.

Кључне речи: воће, поврће, захтеви, ЕУ, извоз

1. Увод

Тржиште свежег воћа и поврћа Европске уније (формирано уредбом Савета ЕУ 2200/96 од 28. октобра 1996. године којим се уређују стандарди 35 производа који се конзумирају у свежем стању) је захтевно, добро организовано и са великом конкуренцијом. На основу уредбе 2251/92 од 29. јула 1992. године, Европска унија је формирала правила контроле квалитета свежег воћа и поврћа за свеже воће и поврће које долази из земаља изван граница Европске уније (преглед паковања и презентације, провера да ли је у реду ознака, провера да ли су сами производи у складу са маркетиншким стандардима Уније). Стандарди за храну могу се поделити у две групе: 1. Маркетиншки прописи састављени у складу са Заједничком пољопривредном политиком (*Common Agricultural Policy*); 2. Прописи сачињени с обзиром на комплетирање унутрашњег тржишта. Циљ маркетиншких прописа, у складу са заједничком пољопривредном политиком, је промовисање стабилности пољопривредног тржишта, заштита интереса произвођача и помоћ

¹ Др Маја Штрбац, научни сарадник, Институт за економику пољопривреде, Волгина 15, 11060 Београд, Тел: +381 (0)11 2972 858, e-mail: macis@EUnet.rs

потрошачима да идентификују и разликују храну која се разликује у квалитету. (www.kombeg.org.rs) Поменути извор наводи, потенцијални извозници могу, пре него што држава испуни своје обавезе, усклађивати производе и производни процес са прописима ЕУ. Тај процес дуго траје, нарочито што се морају радикално мењати устаљене навике и приступ решавању проблема. На основу претходне одлуке из 1996. године, одлуком Европске Комисије (ЕЦ) 1148/2004 свеже воће и поврће намењено свежој употреби у оквиру Европске уније подлеже маркетиншкој стандардизацији и пре него што се пусти на тржиште мора да добије одобрење (*Certificate of Conformity*). Прописани стандарди се односе на биохемијске карактеристике, спољашњи изглед (маса, боја, дијаметар плода) и присуство штетних материја (нитрата и тешких метала, резудуала пестицида, фитохормона). Стандардизацији подлежу и мешана паковања која садрже једно од производа, одлуком Европске Комисије број 48/2003. Овим стандардима између осталог тачно се одређују и класе производа, паковање и означавање.

2. Максимална допуштена количина пестицида у воћу и поврћу (Maximum Residue Levels-MRLs)

Управо због чињенице да су штетне супстанце присутне у воћу/храни различитим прописима регулисане су максималне допуштене количине појединих пестицида у воћу/храни тзв. МДК вредност (*Maximum Residue Levels - MRLs*). МДК је максимална допуштена количина пестицида изказана у (мг/кг) воћа/хране, која се може појавити у или на воћу/храни након употребе пестицида према принципима добре пољопривредне праксе (ГАП). Ове вредности нису сигурносне границе, оне олакшавају међународну робну размену и представљају проверу исправне употребе пестицида. (*Чабрило, Славица, Јовановић-Панић, Љиљана, 2007*) Поменути аутори наводе, МДК вредности из директиве ЕУ су далеко ниже него што је то случај са нашим прописом због чега долази до проблема при извозу свежег воћа или прерађевина. Директива 76/895/ЕЕС утврђује максималну границу остатака пестицида за одређено воће и поврће. Сматра се да ће се у ЕУ успоставити јединствен пропис о MRL вредностима у храни за неких 450-500 активних супстанци, а да је тренутно усаглашена половина тог броја, те да ће процес бити готов до 2012. године (ЕЦ REGULATION No 396/2005). (*Чабрило, Славица, Јовановић-Панић, Љиљана, 2007*)

3. ГМО - (Генетски модификовани организми)

Научници су открили како да издвоје и пренесу део дезоксирибонуклеинске киселине (ДНК) или читаве гене из једне врсте у

другу. На овај начин добијени организми познати су као "живи модификовани организми (LMO)" или "генетички модификовани организми (ГМО)" или "трансгени организми". (www.ekoforum.org.yu) Поменути извор наводи, као и за све нове технологије и за модерну биотехнологију поред евидентних предности: повећање квалитета, повећање нутритивних карактеристика, приноса и толеранције на стрес код усева, унапређење резистенције на болести, пестициде и хербициде, поставила су се извесна контраверзна питања: потенцијални утицај на људско здравље, животну средину, различита етичка питања, питање обележавања таквих организама. За одобрење пласмана ГМО производа на тржиште ЕУ задужено је Европско тело за безбедност хране (EFSA - *European Food Safety Authority*). Производи који су одобрени, задовољили су одређена испитивања којима је доказано да не угрожавају здравље људи или животиња. Пропис (ЕЦ) 1829/2003 је полазни законски акт којим су обухваћени сви производи који служе за исхрану људи или животиња, а који садрже генетски модификоване организме, укључујући и оне који су већ на тржишту. Детаљна правила за спровођење овог прописа, садржана су у пропису (ЕЦ) 641/2004. Европском регулативом је утврђено обележавање ГМО и производа са ГМО. Воће и поврће из Србије би могло да буде препознатљиво на тржишту ЕУ које потиче са заштићеног производног простора без генетски модификованих организама.

4. Безбедност производа и квалитет

Одлуком Савета 2003/822/ЕЦ, ЕУ је приступила *Komisiji Codex Alimentarius* (САС) која је 1963. године основана од стране ФАО и ВХО са главним циљем да дефинише међународне стандарде и препоруке који се односе на пољопривреду и намирнице, адитиве и загађујуће супстанце у храни, остатке ветеринарских производа и пестицида, методе узорковања и анализе, произвођачку праксу и хигијенску праксу у производњи хране. На основу уредбе 2251/92 од 29. јула 1992. године, Европска унија је формирала правила контроле квалитета свежег воћа и поврћа. Стално растућа трговинска размена у свету под снажним утицајем све енергичнијих захтева купаца за вишим нивоом квалитета производа, поставила је Међународној организацији за стандардизацију ISO задатак да стандардизује целокупни "систем квалитета". НАССР, као скуп мера које доприносе безбедности хране, заснован је на превенцији и контроли критичних тачака. (*Штрбац, Маја и сар., 2007*) Стандарди у пољопривредној пракси представљају најбитнији услов за улазак на тржиште Европске уније. Цео систем контроле производње хране у Европској унији је од 2000. године темељно измењен новим законским прописима (Генерални закон о храни). У оквиру овога треба

поменути начела добре пољопривредне праксе (GAP - *Good Agricultural Practice*) и концепт о органској производњи (биолошка, а не хемијска контрола болести биљака). Један од најраширенијих светских стандарда који се односи на примарну производњу свежег воћа и поврћа је комерцијални стандард EUREPGAP (*European Retail Product and Good Agricultural Practice*) у Европској унији који је осмишљен од стране великих трговачких кућа које се баве трговином примарних пољопривредних производа. Овај стандард значи гаранцију малопродаји и потрошачима да су предузете све мере и контроле како би производ био безбедан по здравље потрошача. Стандарди и процедуре који се примењују у EUREPGAP-у доносе се у сарадњи са представницима произвођача прикључених иницијативи европских малопродајних ланаца и они представљају групу докумената који јасно дефинишу мере које произвођачи треба да прихвате ради међународне сертификације: 1. Општа регулатива (правила о примени стандарда и прописа); 2. Протокол контролних тачака и критеријуми усаглашености (шта се мора урадити за добијање EUREPGAP сертификата); 3. Контролне листе (листе за проверу). Сертификациона тела која је овластио EUREPGAP врше проверу контролних тачака према EUREPGAP Протоколу који има 210 контролних тачака и све се морају проверити у току поступка провере. Извештај се даје кроз изражавање процентуалне усаглашености главних контролних и споредних тачака. EUREPGAP сертификација познаје три начина сертификације (сертификација индивидуалног пољопривредника; сертификација удружења пољопривредника; „индиректна” сертификација према познатим пољопривредницима (“репер”). Добијени сертификат за “регистрован производ” значи да цела производња тог регистрованог производа мора да буде у складу са EUREPGAP прописима. Према *Бркићу*, (2007) EUREPGAP (GLOBALGAP) је систем мера осигурања квалитета намирница тј. пољопривредних производа до њеног уласка у фабричку прераду, док је HACCP систем мера који намирнице прати кроз фабричку прераду и њене дистрибуције до потрошача. Основни принципи прописа (ЕС) 852/2004 Европског парламента и Савета који се односи на хигијену прехранбених производа су: основну одговорност за безбедност хране имају субјекти који се баве храном и то у целом ланцу, почевши од примарне производње; уводи се општа примена процедура које се заснивају на HACCP принципима и правилима добре хигијенске праксе, све у циљу повећања степена одговорности субјеката који се баве храном; упутства добре праксе (произвођачке, лабораторијске) су помоћ субјектима који се баве храном са циљем да се усагласе са прописима из области хигијене хране и примене HACCP принципа; утврђивање микробиолошких критеријума и контроле температура на основу научне праксе, а у циљу управљања ризицима који се тичу хране; мора се осигурати да храна која се увози задовољава исте

хигијенске стандарде као и храна која се производи у ЕУ (што важи и за квалитет хране). Овај докуменат се примењује у свим фазама производње, прераде и дистрибуције хране, као и код увоза.

5. Органска производња

Органски производи су све популарнији у ЕУ. „Органска“ /“еколошка“/“биолошка” производња, обухвата гајење биљака користећи плодност тла и расположиве воде, природна својства биљака, повећање приноса и отпорности биљака помоћу природних средстава за заштиту у складу са међународно усвојеним нормама и начелима. Произвођачи воћа и поврћа сертификатом гарантују купцу да нису употребљавана синтетичка или хемијска средства за третирање тла најмање три протекле године, рачунато од датума амбалажирања производа; да су домаћинство и технолошки процес производње контролисани најмање једном годишње од стране независне агенције овлашћене за доделу сертификата; да су током производње коришћени само нетоксични, еколошки методи и материјали; да се нису мешали органски и конвенционални додаци током производње; да су коришћена нетоксична средства за санитацију опреме и да производ није током производње и манипулације био изложен осталим недозвољеним хемијским материјама. Најважнији законски акт којим се регулише производња, обележавање и контрола органских пољопривредних производа и хране јесте пропис (ЕЕС) 2092/91, и његове измене и допуне дате у следећим прописима: (ЕС) 1935/95, (ЕС) 1804/1999, (ЕС) 223/2003 и (ЕС) 392/2003. Важне измене и допуне прописа (ЕЕС) 2092/91 које се тичу увоза из трећих земаља, садржане су у прописима (ЕС) 94/92, (ЕС) 3457/92, (ЕС) 529/95 и (ЕС) 1788/2001. Пропис (ЕС) 331/2000 поставља услове презентације и коришћења ознаке/лого Европске комисије за добровољно обележавање органских производа. Овом ознаком се потврђује да је најмање 95% састојака производа произведено према прописима за органску производњу; да је производ задовољио захтеве званичног система контроле; да је производ на тржиште стигао директно од произвођача или прерађивача, у затвореном паковању; да производ има назначено име произвођача, прерађивача или увозника, као и ознаку контролног тела.

6. Информационо означавање

Штрбац, Маја (2008) истиче, информационо означавање је активност која пружа потрошачу објективну информацију о битним својствима производа. Исти аутор наводи, под системом знакови квалитета подразумева се систем заштите и обезбеђивања квалитета који омогућује једноставно

информисање потрошача о томе, који производ одговара захтевима у погледу квалитета. Тај квалитет мора на неки начин бити дефинисан и то означавањем непосредно на самом производу. За употребу знака квалитета данас се тражи тачно и прецизно дефинисање критеријума. На паковању би минимално требало да пише: земља порекла, датум и произвођач а Маркетиншки стандарди Европске уније увели су и неке додатне захтеве нпр., униформисаност, презентација (екстра класа мора бити пакована у редовима), назив сорте, уз земљу порекла може да се дода и регија и др. Потрошачи захтевају идентитет воћа и поврћа који дефинише порекло. Општа правила су дефинисана у директиви 2000/13/ЕС, укључујући њене измене и допуне садржане у директиви 2001/101/ЕС.

7. Паковање

Одабир адекватног паковања воћа и поврћа је врло битан и има двоструки значај (1. потребно је да паковање буде адекватно, како би се обезбедило да производ добро поднесе транспорт, и што дуже остане у свежем стању; 2. трошкови амбалаже имају значајно учешће у продајној цени). Многи највећи купци свежег воћа и поврћа се истовремено брину о заштити животне средине, те амбалажа не сме да штети здрављу, а иста се рециклира. Транспортери преферирају униформност и практичну амбалажу са веома мало слободног простора која истовремено штити производ од механичких удараца приликом транспорта. Модерна је амбалажа у разним бојама са видљивим логом, које привлаче купце и повезују са локалним брендом произвођача, израђена посебно за сваку врсту воћа или поврћа да би продужила свежину производа.

9. Транспорт

Транспорт је од кључног значаја код воћа и поврћа. Копнени превоз (камионима, хладњачама итд) је поуздан и конкурентан начин транспорта који се користи код воћа и поврћа који могу да поднесу просек од 36 сати до дестинација у Европи. Међутим, треба напоменути да друмски саобраћај спада у категорију загађивача животне околине. Када се ради о транспорту бродовима, све европске луке имају терминале са контролисаној температуром за воће. Потрошачи у ЕУ су навикли да конзумирају скоро све врсте воћа независно од сезоне (транспорт воћа и поврћа са супротне хемисфере). Велики увозници у Европи су Холандија (бројне луке) и Немачка (величина тржишта).

Закључак

Захтеви који се односе на производњу и пласман воћа и поврћа у ЕУ обезбеђују висок ниво заштите потрошача, производа и животне средине. Да би извоз воћа и поврћа у ЕУ био перспективан, мора се поштовати низ захтева које ово тржиште поставља (нпр., континуитет испоруке уговорене количине прописаног квалитета, засади здравог садног материјала, контрола употребе пестицида, европски стандарди за амбалажу и транспортна средства, добро организована логистика и маркетинг, дистрибутивни центри са модерном технологијом пробирања квалитетних производа и др). Популарност конзумације воћа и поврћа у свету, из године у годину расте (издваја се бобичасто воће због обојених материја које садрже, а које су антиоксидативног карактера и зелено поврће богато фолним киселинама и оног које има антиканцерогено својство). Воће и поврће произведено у Републици Србији је доброг квалитета, пуног и ароматичног укуса, што се нарочито осети у свежем стању. Законска регулатива и пословни амбијент ЕУ су од посебног значаја за потенцијалне извознике поврћа и воћа из Републике Србије.

Литература

- 1 Бркић, Д. (2007): Шта је EUROGAP?, www.poljopartner.rs
- 2 Чабрило, Славица, Јовановић-Панић, Љиљана (2007): Контаминација воћа штетним супстанцама, Зборник радова Више техничке школе Пожаревац, 2/2007
- 3 Штрбац, Маја (2008): Маркетинг концепт и заштита потрошача, Монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд
- 4 Штрбац, Маја и сар. (2007): Стандарди ISO 22000 и HACCP у функцији права потрошача на здравствено безбедну храну, Међународни научни скуп: Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у Републици Српској, Тематски зборник
- 5 Information for importers regarding Conformity Certificate requirements for Fresh fruits and vegetables (2003): Nobel House, UK
- 6 Quality standards for the marketing of fresh fruit and vegetables (Regulation (EC) 2200/96)
- 7 The General Food Law (Regulation (EC) 178/2002)
- 8 Maximum residue levels (MRLs) in foodstuffs (Regulation (EC) 396/2005)

Др Маја Штрбац

- 9 Contaminants in food (Regulation (EC) 1881/2006)
- 10 www.kombeg.org.rs: Основне информације о извозу у ЕУ
- 11 www.ekoforum.org.yu (2006): Нацрт предлога закона о генетички модификованим организмима

Примљено: 11.03.2009.

Одобрено: 26.06.2009.

UDC: 006.322:635.1/.8+634.1

**MARKET REQUIREMENTS WHICH RELATES TO PRODUCTION
AND PLACEMENT OF FRUIT AND VEGETABLES
IN THE EUROPEAN UNION**

Maja Štrbac, Ph.D.

Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Serbia

Summary

Potential exporters to the EU market need to comply with EU legislation in the part which relates to production and placement of fruit and vegetables. These requirements are based on consumer health and safety, genetically modified foods, food additives, Maximum Residue Levels-MRLs, organic produce, packaging, marking, labeling and environmental. This harmonization of domestic legislation with the regulations and practice in the EU is necessary to be completed as soon as possible, since without following them, fruit and vegetables from Serbia will not be able to be exported in these countries.

Key words: fruit, vegetables, requirements, EU, export

Author's Address:

Dr Maja Štrbac
Institut za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15, 11060 Beograd, Republika Srbija
Tel: +381 11 2972 858
E-mail: macis@EUnet.rs